УДК 236

ЭСХАТАЛАГІЧНЫЯ ЎЯЎЛЕННІ СТАРААБРАДЦАЎ: ПА МАТЭРЫЯЛАХ РУКАПІСНЫХ КНІЖНЫХ ПОМНІКАЎ XVIII–XIX стст. З ФОНДУ ЦНБ НАН БЕЛАРУСІ

Колас Радзівон Аляксандравіч
Цэнтр даследавання старадрукаваных выданняў і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі
(г. Мінск, Беларусь)

На падставе даследавання стараабрадчых рукапісных помнікаў (зборнікаў, выпісак, палемічных твораў, сінодзікаў) XVIII–XIX стст. аўтар вызначае асноўныя характарыстыкі і асаблівасці эсхаталагічных уяўленняў тоесных стараабрадчаму ассяродзю. Мэтай артыкула з'яўляецца вылучэнне найбольш адметных рысаў і іх праяваў у стараабрадчым успрыняцці замагільнага жыцця.

Эсхаталагічныя ўяўленні з'яўляюцца адной з цэнтральных тэмаў у разгортванні хрысціянскага палемічнага дыскурсу, асабліва паміж стараабрадцамі і

Электронный архив библиотеки МГУ имени А.А. Кулешова

«новаабрадцамі». Традыцыйная і першапачатковая сістэма хрысціянскай эсхаталогіі абапіралася на чатыры *«ἔσχατος»*: смерць, суд, рай і пекла; згодна за гэтай сістэмаю, эсхаталогія займаецца тлумачэннем выключна падзеяў, якія адбываюцца пасля смерці [1, с. 8]. З развіццём хрысціянскай думкі, асабліва ў часы Сярэднявечча, паступова адбываюцца працэсы *«belles lettres»* і *«naturals»* эсхаталагічных успрыняццяў: апакаліптычныя сюжэты набываюць мастацкую афарбоўку, часта можна назіраць выкарыстанне прыёмаў персанафікацыі, а таксама адлюстраванне побытовых рэчаў. Далейшае асаблівае развіццё гэтых тэндэнцыі атрымалі менавіта ў стараабрадчым ассяродзі [2, с. 19].

Для страабрадчага ассяродзя ў XVIII–XIX стст. галоўнымі *«fabulae»* раскрыцця эсхаталагічных уяўленняў сталі сюжэты знаходжання душы ў замагільным свеце, якія часта змяшчаліся ў Сінодзіках; выпіскі і пераасэнсаванне Апакаліпсісу Яна Багаслова; самастойныя творы з разважаннямі аб скванчэнні свету; палемічныя творы аб прышэсці антыхрыста.

Уласныя стараабрадчыя творы, якія раскрываюць сюжэты знаходжання душы чалавека ў замагільным свеце займаюць асаблівае месца ў *«новаставальнай»* хрысціянскай экзігезе [6, с.183]. Так у адным з Сінодзікаў 30-х гг. XVIII ст. мы знаходзім выяўленчае адлюстраванне і тэкставае тлумачэнне чыннікаў патрапляння душы чалавека ў пекла пасля суда: *«Аще кого дѹ|ша ѿидетъ свѣта сего, ї ѡставит | богатество женѣ своей, или дѣтѧм, или ближнимъ прїѧтелемъ своим | и прикажетъ имъ по себѣ добрѣ|оуправлѧти, и памѧти творити, | пространно и доволно, и ѡнѣ непра|веднїи, могли бы по смерти его | и в четыри десѧтихъ днехъ [дою|рочинъ] дѹшѣ его помощъ велїю | сотворити и мѹки вѣчныѧ изба|вити || и ѿ ада извести»*. Выява «стѧжанїѧ» душы між дзвух дрэў, змешчаная ў Сінодзіку, утрымлівае наступныя *«personae dramatis»*: *«А древо сребрѧное стѧжанїе богатыхъ | аще много соберетъ и болѣ того хощет | собрати»; «А златое ж древо хотѣнїе есть многаго бога|[те]ства[хъ] дабы и злато собралъ | [мн]ого, а не иматъ сытости»; «А в(о)ранъ приносѧ к немѹ углїе ѡгненое и всѧкѹ нечистатѹ, то есть дїѧволъ разжигаѧ ч(е)л(ове)ки на сребролюбїе и на всѧ непрїѧзненаѧ дѣла»; «Агглъ (о) г(о)нь приносѧ емѹ бл(а)гїѧ помыслы на с(е)рдце ч(е)л(ове)кѹ и скорбѧ ѡ грѣхѣ его»* [9, арк. 83, 87].

Вартымі ўвагі ўяўляюцца выпіскі з Апакаліпсісу Яна Багаслова канца XVIII ст., на падмурку якіх у стараабрадчым ассяродзі таксама адбывалася своеасаблівая *«(re)construere»* эсхаталагічных уяўленняў: падаецца апісанне пакутаў, называецца дакладная дата прышэсця антыхрыста [10, арк.1, 33]. Неабходна заўважыць, што ў самім Апакаліпсісе, або Адкравенні святога Апостала Яна Багаслова (20:18–19) накладаецца забарона на рэдагаванне тэкста гэтай кнігі: *«Сосвидѣтелствую бо всякому слышащему словеса пророчества книги сея: аще кто приложитъ къ симъ, наложитъ Богъ на него язвъ написанныхъ въ книзѣ сей: и аще кто отъиметъ от словесъ книги пророчествія сего, отъиметъ Богъ часть его от книги животныя, и от града святаго, и написанныхъ въ книзѣ сей»* [5, с. 532].

Характэрным і вельмі своеасаблівым пластам стараабрадчых эсхаталагічных уяўленняў з'яўляюцца багатыя і шырокія творы аб прышэсці антыхрыста. Час-

Электронный архив библиотеки МГУ имени А.А. Кулешова

цей за ўсё гэтыя творы падаюцца ў форме «Замѣчанїи ѡ антихристѣ», а сэнсавым пачаткам з’яўляецца «*preambule*»: «*Антихристъ ѿ колѣна данова по плоти произыдетъ и родитсѧ*» [8, с. 1]. Гэтыя апавяданні, галоўным чынам, утрымліваюць тлумачэнне сімвалаў і знакаў, якія прадказваюць прышэсце антыхрыста, а таксама змяшчаюць маральныя настаўленні, часта носяць характар тэалагічных трактатаў, збіраючых у сябе ўсе магчымыя звесткі і спасылкі як са Святога Пісання, так і з твораў Айцоў Царквы [3, с. 24–26].

Нягледзячы на распаўсюджаны наратыў, што да пачатку XIX ст. у эсхаталагічных уяўленнях стараабрадцаў на першае месца пачалі выходзіць палемічныя творы (на працягу 2-й паловы XVII ст. – захаванне дарэформенай экзігезы, у XVIII ст. – узнікненне літаратурнай апрацоўкі кананічных тэкстаў), а творы з наяўнасцю грамадска-палітычнай крытыкі зніклі [4, с. 91–93]. Падобныя меркаванні не зусім рэлевантныя, паколькі нават у палемічных творах канца XIX ст. сустракаецца працяг літаратурных традыцый («Сочиненіе старообрдца Алеѯеѧ Андреева ѡ пророкахъ | Иліи и Енохѣ и ѡ антихристѣ»), а таксама маргінальнае каментаванне з крытыкай расколу: «*Со времени московскаго собора бывшаго | 1666 и 1667 годахъ ц(е)рковь какъ | грековосточнаѧ такъ и рускаѧ воѡбще | ѿпала древнѧо бл(а)гочестїѧ и лишилась | божей бл(а)го(с)ти*» [7, арк. 115 ад.–136, ніжні форзац].

Такім чынам, на працягу XVIII–XIX стст. у рукапісных кніжных помнікаў стараабрадцаў займеліся праявы як літаратурнай апрацоўкі хрысціянскай экзікезы ў тэкстах танаталагічнага і палемічнага характару, так і адбывалася станаўленне новых уласных твораў, якія дазваляюць раскрыць і ўцяміць эсхаталагічную семантыку ўяўленяў гэтай канфесійнай групы.

Літаратура

1. Essien, S.P. The Significance of Pauline Eschatology to the Ibibio Christians of Akwa Ibom State, Nigeria / S.P. Essien // World Journal of Innovative Research. – 2020. – Vol. 9, № 2. – P. 8–14.
2. Авдеева, Н. В. Эсхатология у старообрядцев-поповцев в первой половине XVIII в. / Н. В. Авдеева // История и археология : материалы III Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, декабрь 2015 г.). – СПб : Свое издательство, 2015. – С. 18–20.
3. Александров, Д. А. Выписка из творений св. отцов и учителей церкви в русском переводе, а также из старопечатных древлеписьменных книг и сочинений духовных и светских писателей по вопросам веры и благочестия пререкаемым старообрядцами / Д. А. Александров. – СПб : «Православный путеводитель», 1907. – 376 с.
4. Григоренко, А. Ю. Эсхатология старообрядцев: социальный дискурс / А. Ю. Григоренко // Религия. Церковь. Общество. Исследования и публикации по теологии и религии. – Колбино : Теологический Институт Евангелическо-лютеранской Церкви Ингрии на территории России, 2014. – № 3. – С. 83–96.
5. Новый Завѣтъ. Спб. : Скрижаль, 2017. – 560 с.
6. Покровский, Н. Н. Путешествие за редкими книгами / Н. Н. Покровский. Новосибирск : ИД «Сова», 2005. – 344 с.
7. ЦДСВіР ЦНБ НАН Беларусі. Выпіскі з твораў і гутарак Паўла Прускага. Апашняя чвэрць XIX ст. П19-20/Нр29 Р 385, 203 арк.
8. ЦДСВіР ЦНБ НАН Беларусі. Заўвагі пра антыхрыста. Апошняя чвэрць XIX ст. П19-20/Нр33 Р 71, 28 арк.
9. ЦДСВіР ЦНБ НАН Беларусі. Зборнік стараабрадніцкі. 2-я чвэрць XVIII ст. П16-18/Нр11 Р 65, 93 арк.
10. ЦДСВіР ЦНБ НАН Беларусі. Зборнік стараабрадніцкі. Апошняя чвэрць XVIII–1-я чвэрць XIX стст. П19-20/Нр40 Р 83, 225 арк.

Электронный архив библиотеки МГУ имени А.А. Кулешова